

REFORMA OBRAZOVANJA I IDEOLOGIJA

MISLAV KUKOČ
Filozofski fakultet u Zadru
Faculty of Philosophy in Zadar

UDK/UDC: 37.014.53
Izlaganje sa znanstvenog skupa
Conference paper

Primljeno: 1989 — 01-10
Received

U članku se problematiziraju pretpostavke i domašaji reforme odgoja i obrazovanja glede 1) europskog konteksta globalnoga kulturno-civilizacijskoga i društveno-ekonomskoga razvoja, te 2) specifične društvenopolitičke klime što je obilježavala sociokulturni *milieu* jugoslavenskoga postrevolucionarnog društva.

Kritički raščlanjujući aktualne oficijelne inicijative za tzv. »socijalistički samoupravni preobražaj odgoja i obrazovanja«, autor tvrdi da vladajuće društvenopolitičke strukture, ograđene partijskobirokratskim ideološkijskim okvirom, nisu u stanju doprijeti do biti samog problema obrazovanja, niti ponuditi zadovoljavajuća rješenja za produktivnu preinaku obrazovnog sustava. A nju treba sprovesti, zaključuje autor, koristeći progresivna europska iskustva, respektirajući zbiljske mogućnosti društvena razvoja, te prije svega, u skladu sa zahtjevima suvremene informatičko-tehnolojske revolucije.

Kada se raspravlja o pretpostavkama reforme odgoja i obrazovanja — koja se pred desetak godina počela sprovoditi u nas — treba imati u vidu dva bitna momenta koja su je, posredno ili neposredno, uvjetovala, a to su:

1. ideje reforme školstva u zapadnoeuropskim zemljama, što su se javile kao učinak potrebe prestrukturiranja globalnog društveno-ekonomskog razvoja Zapadnog svijeta početkom 70-ih godina;
2. specifična društvenopolitička klima što je obilježavala naš sociokulturni *milieu*.

1. Naftna kriza 1973. godine snažno je uzdrimala prosperitetni razvoj Zapadnog svijeta i nagnala eksperte da ozbiljno propitaju perspektive njegove potrošačke civilizacije čija se ideologija socijalnog blagostanja temeljila na zahuktaloj i iracionalnoj robnoj proizvodnji što je nemilice iscrpljivala ograničene resurse energije i sirovina. Naftni šok iz 1973. godine pojavio se u svijesti Zapada kao snažan argument za apokaliptičke prognoze o iscrpljenosti energetskih i sirovinskih resursa, koje su, primjerice, date u Izvještaju Rimskog kluba *Limits to Growth* s jedne strane, te kao *signum* opravdanosti marksističkih politekonomskih di-

jagnosticiranja ekonomske krize kapitalističkog sustava, što ciklički zakonomjerno vodi do njegova neumitnog kraha, s druge strane. Osnovne smjernice marksističkog *Weltanschauunga* i aureola znanstvene objektivnosti njegovih ekonomskih analiza još su bile snažno upozoravajući nazočne u tadašnjoj društvenoj svijesti Zapada — tek nekoliko godina nakon buntovne i destruktivne 1968. Ideologijski argumenti šezdesetmaške kritike građanskog potrošačkog društva kao da su 1973. godine dobijali materijalnu potvrdu. Stoga je Zapadni svijet — koji se u strahu pitao nije li naftna kriza samo početak totalne i konačne društveno-ekonomske krize koja će srušiti kapitalizam — mobilizirao sve svoje snage kako bi se odupro prijetećoj opasnosti.

U toj pomalo paničnoj i šokantnoj situaciji naglo se mijenjaju ustaljeni kulturni i znanstveni tokovi, dolazi do razvoja novih tehnologija i prestrukturiranja privrede, javljaju se različite ideje, od preusmjeravanja znanstveno-tehnologijskog i privrednog razvoja do strogog racioniranja potrošnje i zahtjeva asketskog organiziranja života.

U tome kontekstu javljaju se i zahtjevi za radikalnom reformom školskog sustava glede njegove racionalizacije i prilagodbe potrebama materijalne proizvodnje, ne bi li se i na taj način spremnije dočekalo prijeteće socijalno-ekonomske perturbacije. Rezultat toga su novopokrenute školske reforme u nekim zapadnoeuropskim zemljama, primjerice u SR Njemačkoj i Švedskoj.

No, s druge strane, potrebe prilagodbe novim okolnostima skupe energije i nadolaska ekonomske recesije vodile su preusmjeravanju znanstveno-tehnologijskog razvoja i rezultirale su tehnologijsko-informatičkom revolucijom.

U tim se zemljama vrlo brzo uvidjelo da pragmatističke ideje reforme obrazovanja usmjerene opsluživanju neposredne materijalne proizvodnje naprosto ne odgovaraju zahtjevima nove tehnologije ni novog informatičkog društva koje se već tada naziralo. Zahvaljujući dinamičnosti društveno-ekonomskog sustava građanskog društva i njegovim sposobnostima efikasne i brze prilagodbe novim okolnostima, takva anakronistički koncipirana reforma školstva, budući neprimjerena zbiljskim perspektivama društvena razvoja, ubrzo je, bez ikakvih, navlastito ideologijskih predrasuda, napuštena.

2. Premda su ideje tih neuspjelih reformi, navlastito švedske reforme školstva, nekritički preuzete i transponirane na naš obrazovni sustav, to je učinjeno, sasma razumljivo, u bitno drugačijem ideologijskom kontekstu.

Budući da se samorazumijevala kao pronositelj globalnog političkog i socijalno-ekonomskog progressa, društvena svijest

u Jugoslaviji nije bila traumatizirana šokovima naftne krize 70-ih godina; upravo suprotno, ta kriza što je prijetila uništenjem svjetskog kapitalizma pothranjivala je naše samozadovoljstvo i samouvjerenost u ispravnost zacrtana pravca društveno-ekonomskog razvoja.

Radi se o jednom tada pred 10-ak godina u nas još jako proširenom uvjerenju da smo mi u Jugoslaviji jedini u svijetu na pravome putu izgradnje humanog revolucionarnog društva samoupravnog socijalizma kao apsolutnog oslobođenja i razotuđenja čovjeka u kojemu radni čovjek bez tutora i posrednika gradi istinske samoupravne odnose trasirajući autonomno i radikalno ekspresan put u sretnu budućnost.

Dok se čitav okolni svijet — kojega je potresala ozbiljna ekonomska kriza izazvana naftnim šokom — pokušavao prilagoditi novim okolnostima skupe energije, radeći na novim tehnologijama i prestrukturiranju cjelokupne privrede, mi smo se — opskrbljeni pozamašnim stranim kreditima što smo ih nemilice i neracionalno trošili — elegantno riješili tih briga prozaične borbe za golu egzistenciju i okrenuli se dubljim, korjenitijim i epohalnijim problemima: rješavanju zagonetke čitave dosadašnje svjetske klasnoeksploatorske (pret)povijesti. Naši su političari — a u tome nisu bili obeshrabrivani od kvalificiranih znanstvenika i teoretika — smjelo i radikalno, poput revolucionarnih profeta izabranoga naroda, državno-partijskim dekretima, rezolucijama i dokumentima naumili odstraniti i posljednje recidive starog eksploatorskog društva temeljenog na klasnoj, obrazovnoj, intelektualnoj, kulturnoj i svakoj drugoj razlici među ljudima.

Sredinom 70-ih godina — upravo u vrijeme kada su u Zapadnom svijetu uspješno počeli otklanjati uzroke prijeteeće krize — mi smo znatno radikalizirali doktrinarne momente naše globalnodruštvene politike, a to su:

- odumiranje države, odnosno deetatizacija;
- ovladavanje radnika rezultatima rada kroz samoupravljanje i udruženi rad;
- slobodna razmjena rada proizvodnih i društvenih djelatnosti i eliminiranje otuđujućih državnih posrednika osnivanjem SIZ-ova;
- reforma odgoja i obrazovanja sa svojim skrajnjim ciljem: ukidanje podjele na intelektualni i manuelni rad.

Iza tih velikih, pompozno iznošenih epohalnih ideja stajala je jedna mnogo prizemnija stvarnost s unaprijed zadatom konstelacijom snaga koju vladajuća državno-partijska birokracija nikako nije htjela narušiti, pa se — a i kako bi drugačije — te ve-

like ideje »realiziraju« dekrétima na razini jedne volontarističke ideologije s veoma nakaradnim aplikacijama na zbilju društvena života.

Primjerice:

— deetatizacija, odnosno »odumiranje države« proklamirano je paralelno s jačanjem »demokratskog centralizma« u politici, paralelno s jačanjem državno-partijske kontrole privrede i njenim sve većim financijskim iscrpljivanjem od multipliciranih centara političke moći što su se namnožili od općine do federacije;

— proklamirana »slobodna razmjena rada« između proizvodnih i neproizvodnih djelatnosti dovela je do dupliranja birokracije, osim državne koja nije smanjena, stvorena je i društvena birokracija sustava SIZ-ova kao zgodno mjesto za uhljebljenje prekobrojnih društvenopolitičkih radnika;

— reformom obrazovanja — uz ideju ukidanja podjele na intelektualni i manuelni rad, podjele koja inače obilježava dosadašnji historijski razvoj svjetske civilizacije i kulture — pokušala se sprovesti dijametralno suprotna zamisao: »usmjereno obrazovanje« svih za primarni proces proizvodnje koji je uglavnom anakronistički shvaćen kao više ili manje manuelni rad! Tu je, svjesno ili ne, preuzeta stara ideja pragmatističkog filozofa i reformatora američkog obrazovnog sustava početkom XX. st. Johna Deweya. Pragmatističke Deweyeve ideje po kojima je funkcija čovjeka opsluživanje industrijskog pogona i umnažanje profita u svijetu kapitala savršeno su odgovarale potrebama kapitalizma s početka stoljeća, ali su bile slabo primjenljive na pragu nove tehnologijsko-informatičke revolucije postindustrijskog društva.¹

Budući da je novopokrenuta reforma obrazovanja u nas na taj način postala sastavni dio državno-partijske ideologijske ortodoksije, nije čudno što je u stručnoj javnosti, navlastito među pedagogima, dočekaana nekritički te ocjenjivana euforički i u superlativima. Iznimku je predstavljao okrugli stol časopisa *Kulturni radnik* održan 30. lipnja 1977. pod naslovom »Odgoj, obrazovanje, proizvodnja«, na kojemu se zbilo prvo beskompromisno kri-

¹ Usp. J. Dewey, *Democracy and Education*, 1916. Zanimljivo je da je Dewey u jednome svojem ranijem radu o obrazovanju zastupao, kao i naši kasniji reformatori, eshatologijsku ideju ukidanja podjele na intelektualni i manuelni rad, te se, u tome kontekstu zalagao za »uvođenje aktivnijih izražajnijih i samoupravljačkih činilaca« u obrazovni proces. (J. Dewey, *The School and Society*, 1900, cit. prema: H. Schneider, *Istorija američke filozofije*, Cetinje 1971, str. 207.)

tičko propitkivanje značaja i domašaja novopokrenute reforme.² Sudjelujući u toj raspravi iznio sam slijedeće:

«Ukoliko govorimo o obrazovanju prema potrebama udruženog rada, dakle o obrazovanju koje usmjerava učenika na usko profilirano zanimanje koje ga osposobljuje za obavljanje određene radne funkcije, postavlja se pitanje — koliko se na taj način pridonosi proizvodnosti rada s obzirom na napredak tehnologije. Naime, potrebno je uzeti u obzir da napredak suvremene tehnologije ima karakter eksponencijalnog rasta, tako da je trend njenih promjena u iduća 3-4 desetljeća — koliko će trajati radni vijek sadašnjeg učenika — veoma teško saglediv iz perspektive današnjice. (...) Ukoliko bi jedno opće srednjoškolsko obrazovanje, koje bi njegovom kasnijem znanju dalo određenu teorijsku podlogu i njegovu ličnost obogatilo tehničkom kulturom, moglo učenicu omogućiti da se mnogo efikasnije uključi u rad nove tehnologije.»³

Danas, 11 godina poslije — kada nova tehnologijska revolucija nije više maglovita vizija u domeni *science fiction futurologije*, već kruta zbilja i *conditio sine qua non* uključivanja u aktualne tokove međunarodne podjele rada — vjerujem da ova ocjena temeljnih ideja reforme nije izgubila na aktualnosti; dapače, čini se da aktualna zbivanja zahtijevaju mnogo radikalniju njezinu kritiku.

O tadašnjim usporedbama staroga i novoreformiranog sustava obrazovanja naveo sam u istome tekstu:

«Kad se navode mane starog i prednosti novog sistema srednjoškolskog obrazovanja, onda se uvijek spominju manjkavosti dosadašnjeg sistema koje su se pokazale u praksi, dok se na sistem zacrtan reformom gleda 'idealnotipski', veličaju se njegova teorijska rješenja, čiju je funkcionalnost praksa već sada, u prvim koracima novog sistema, dovela u pitanje.»⁴

Danas s 11-godišnje distance može se sumirati što je reforma ostvarila u praksi od onoga što je u teoriji bilo zacrtano:

1. *obrazovanje za neposrednu proizvodnju prema potreba udruženog rada* — prvi očigledni promašaj reformiranog sustava obrazovanja; ne ogleda se samo u porastu nezaposlenosti po kojoj je Jugoslavija došla na prvo mjesto u Europi s tendencijom daljnjeg rasta, nego i u neprimjerenosti reformiranog školskog sustava strukturi učenika. Prema nekim podacima u SRH cca. 45% učeničke populacije uopće ne završi I. stupanj usmjerenog obrazovanja; 10% ne završi osnovnu školu, 10% se ne upisuje u usmjereno obrazovanje, a 25% ne uspijeva završiti, zbog ne-

² Na tome okruglom stolu, s kojega su saopćenja objavljena u *Kulturnom radniku*, br. 4/1977, nije sudjelovao niti jedan pedagog, ali su zato u povećem broju pedagozi bili nazočni, s kritičkim objeclijama o već kompromitiranoj reformi, na nedavnoj raspravi istoga organizatora «Reforma obrazovanja — deset godina poslije» (usp. *Kulturni radnik*, br. 5/1987.)

³ M. K u k o č, «Obrazovanje za proizvodnju i duhovna izgradnja pojedinca», *Kulturni radnik*, 4/1977, str. 114, 115.

⁴ *Ibid.*, str. 116.

primjerenosti obrazovnoj razini učenika, pripremni stupanj, odnosno prve dvije godine tzv. općeg obrazovanja;

2. u kontekstu gore navedenih podataka, kao i još alarmanjnijeg podatka o 46% ukupnog stanovništva SRH bez završene osnovne škole, dakle praktički, nepismenih, raspravljati o slijedećem bombastičnom zahtjevu reforme za ukidanjem temeljnog elementa društvene podjele rada — *podjele na fizički i intelektualni rad* — zvuči sarkastično.⁵

U ime toga zahtjeva, za ukidanjem podjele na intelektualni i fizički rad, međutim, reforma je ukinula gimnaziju, uz stalno prisutnu tendenciju eliminiranja općeobrazovnih sadržaja iz usmjerenog obrazovanja, posebice onih humanističke provenijencije o čemu se javnost obavještava alarmanjnim apelima stručnih društava. Učinci postignutoga nisu, naravno, proklamirano ukidanje podjele rada; naprotiv, proširena je baza fizičkog rada, barem intencionalno — faktički, kao što sam već rekao, raste nezaposlenost. S druge strane, elitizam intelektualnog obrazovanja, budući sužen na manji broj specijaliziranih centara za kulturu, informatiku i sl. lociranih samo u većim gradskim središtima, dolazi još više do izražaja. Dapače, reformom je pospješana reprodukcija društvenih grupa unutar istoga obrazovnog sustava. Ukidanje izvanrednog studija, odnosno njegovo pretvaranje u tzv. studij iz rada i uz rad, ukida i posljednju šansu radnika iz proizvodnje da studira, primjerice, sociologiju ako to želi!

3. najkatastrofalniji promašaj reforme jest nedvojbeno ustvrđeni *pad kvalitete obrazovanja*.⁶ U kontekstu opće društvene krize situacija s reformiranim obrazovanjem postaje još alarmanjnija i svjedoči o atrofiji svijesti s pogubnim potencijalnim posljedicama po ekonomiku i kulturu društva.

Pad kvalitete obrazovanja, među ostalim, uvjetovan je sustavnim uništavanjem bivših »elitnih« gimnazija s desetljećima, pa i stoljećima građenom tradicijom, ugledom i kvalitetom. S druge strane, pad kvalitete obrazovanja uzrokovan je i srozavanjem ugleda i atraktivnosti nastavnčkog poziva do kojega je došlo i zbog neriješenog materijalnog statusa obrazovanja, ali i kao *feedback* glede općenito loših rješenja reforme obrazovanja. Primjer: za upis na studij sociologije na Filozofskom fakultetu u Zadru 1980-82. godine u I. upisnom roku prijavljivalo se

⁵ »Rezultati, problemi i perspektive samoupravnog socijalističkog preobražaja odgoja i obrazovanja«, Podsjetnik za javnu raspravu Sekcije za odgoj i obrazovanje RK SSRNH, *Školske novine*, Zagreb, svibnja 1987.

⁶ Usp. npr. M. S i k i r i c a, »Reforma i studij prirodnih znanosti«, *Kulturni radnik*, 5/1987, str. 58.

250-400 kandidata, a 1986-88. 37-45 kandidata, pa kvotu upisanih nije bilo moguće popuniti u I. roku (u II. roku dolazi lošija struktura za studij nedovoljno motiviranih kandidata).

Rezultat jasno izražene tendencije opadanja kvalitete i kvantitete kandidata za nastavničke studije je da obrazovanje dobija sve slabije kadrove nesklone nastavničkom pozivu, a to je *circulus vitiosus* iz kojega je nemoguće izaći. Postavljanje zahtjeva da znanost i obrazovanje postanu razvojna i proizvodna osnova društva je, u tome kontekstu, iluzorno.⁷

Kao što sam već naveo, u zapadnim je zemljama slična reforma školstva veoma brzo odbačena kao neuspjeli eksperiment, čim je uočena anakronističnost njezinih rješenja. To je bilo lako učiniti u dinamičnom društveno-ekonomskom sustavu u kojemu se valjanost nekog projekta procjenjuje isključivo s obzirom na efikasnost u njegovoj neposrednoj provedbi.

Međutim, u nas je reforma obrazovanja predstavljena, ne kao import s »trulog« kapitalističkog Zapada, već kao autohtoni projekt revolucionarnog socijalističkog i samoupravnog razvoja, te je na taj način postala sastavni dio ideologijske ortodoksije u čije je tkivo bilo opasno dirati. Stoga su vladajuće društveno-političke strukture dosljedno nastavljale s njenim provođenjem čak i onda kada su katastrofalni rezultati njezine provedbe postali evidentni. Dapače, čak i u posljednje vrijeme — kada se, kao pretpostavka prevladavanja opstojeće društvene i ekonomske krize, neizostavno traži kritičko propitkivanje ideologijskih osnova našega društvenog i političkog razvoja, pa je u tome kontekstu proklamiran i tzv. »socijalistički samoupravni preobražaj odgoja i obrazovanja«, odnosno reformiranje neuspjele reforme školstva — ideologijska osnova reforme uporno se i dalje proklamira kao jedino ispravni revolucionarni pravac razvoja:

»Idejna su opredjeljenja o simbiozi znanosti i obrazovanja i svakog drugog ljudskog rada u 'organskoj i funkcionalnoj povezanosti svih dijelova udruženog rada i obrazovanja' prihvatljiva, većina je idejnih opredjeljenja o razvoju obrazovanja u nas dobro postavljena, te se s te strane naša vizija obrazovanja može uspoređivati s progresivnim reformskim pokretima u svijetu.«⁸

⁷ Paradoks kao šansa obrazovanja da povрати svoju izgublenu djecu: kriza sve izjednačuje po načelu negativnog zajedničkog nazivnika. Budući da je zbog porasta nezaposlenosti, a i zbog općeg egalitarizma u neimaštini sve manje atraktivnih zanimanja i studija koji odvlače potencijalne studente, javlja se mogućnost da se studenti ponovno okrenu onome spram čega imaju najviše afiniteta.

⁸ »Izvještaj o javnoj raspravi i rezultatima, problemima i perspektivama socijalističkog samoupravnog preobražaja odgoja i obrazovanja«, RK SSRNH — Sekcija za odgoj i obrazovanje, *Delegatski vjesnik*, br. 393, Zagreb, 15. X. 1987, str. 5.

Očito je za proklamiranu neupitnost ideologijskih osnova reforme obrazovanja razlog *partijnost socijalne teorije*, odnosno još uvijek u društveno-političkoj svijesti snažno nazočna *dogma o nezabludivosti Partije*:

•Reforma nije doživjela neuspjeh na temeljnim postavkama idejiranim na X. kongresu SKJ, već su praktička rješenja u njenom provođenju zadobila često neadekvatne i pogrešne oblike.•⁹

Očito je da nadležne društveno-političke strukture, ograđene rečenim ideologijskim okvirom, nisu u stanju, ni uz najbolju volju, doprijeti do biti samog problema obrazovanja. Mjesto kritičke raščlambe reforme kao temeljne pretpostavke za pronalaženje polazišta istinskog preobražaja odgoja i obrazovanja, *Izvještaj*... RK SSRNH sadrži ideologijski iskrivljenu ocjenu koja je očito usmjerena na popravljavanje, reformiranje reforme s tendencijom da njezina strateška opredjeljenja ostanu sačuvana, a njih bi prije svega trebalo dovesti u pitanje. Kao komična ilustracija apologije ideologije nadaje se lapsus ili falsifikat pri parafraziranju Marxa: »Kada ideologija ovlada masama, onda ona postaje materijalna sila tog kretanja (Marx)«¹⁰

Navedeni *Izvještaj*... s takvim ideologijskim nabojem mogao je uroditi, mjesto idejnim smjernicama za istinski preobražaj obrazovanja, samo eshatologijskim, maksimalističkim, pompoznom i deklarativnim zahtjevima koji su — s obzirom na apsolutnu disproporciju s društvenom zbiljom — praktički neostvarljivi:

•Razred i studentska grupa moraju postati seminari istraživanja, dijaloga, otkrića, vječnog nemira i stvaranja«¹¹; »Socijalistički samoupravni preobražaj odgoja i obrazovanja duboko je utemeljen, jer je u funkciji nove vizije samoupravnog društva što predstavlja podruštvljavanje odgoja (...) prevladavanje dualizma u obrazovanju.«¹²

Uz slične fraze navode se predviđanja futurologa o ekspanziji obrazovanja krajem XX. st. kada će, prema *Izvještaju* 50 ili 100% mladih posjedovati visoko obrazovanje, što je iluzorno glede opstojeće situacije: 46% stanovništva SR Hrvatske je bez završene osnovne škole, dakle, praktički nepismeno. Iz svega rečenog nadaje se zaključiti da je preobražaj odgoja i obrazovanja potrebno drugačije koncipirati i utemeljiti na drugim polazištima:

— S obzirom da se sprovedena reforma svojim krupnim promašajima definitivno kompromitirala potrebno je prekinuti s njenim provođenjem i odbaciti iluzije o mogućnostima bitnih kvalitativnih pomaka njenim pukim popravljanjem.

⁹ *Ibid.*, str. 13.

¹⁰ *Ibid.*, str. 6.

¹¹ *Ibid.*, str. 7.

¹² *Ibid.*, str. 14.

— Osnovu za preobražaj odgoja i obrazovanja treba tražiti u starom predreformnom sustavu školstva s podjelom na gimnazije, stručne i zanatske škole, s obzirom na to da on ima ishodište u bogatoj europskoj tradiciji, te da je mnogo primjereniji — kako zahtjevima suvremene znanosti i tehnologije, tako i općekulturnim potrebama suvremenog čovjeka — od reformiranoga školskog sustava.

Stari obrazovni sustav, dakako, nije savršen, ni u potpunosti primjeren sadašnjem stupnju društvenog razvoja. On treba da bude ne skrajnje rješenje, već ishodište, polazna osnova za preobražaj obrazovanja. A u kontekstu toga preobražaja valja obratiti pozornost na tri temeljne stvari:

1. koristiti iskustva ostalih, prvenstveno razvijenih europskih zemalja;

2. preobražaj obrazovnog sustava vršiti ne prema eshatolojskim maksimalističkim nerealnim zahtjevima, već prema zbiljskim kulturnim, socijalnim i materijalnim mogućnostima;

3. sustav obrazovanja modificirati u skladu sa zahtjevima suvremene informatičko-tehnolojske revolucije.

LITERATURA:

1. J. Dewey, *Democracy and Education*, 1916.
2. J. Dewey, *The School and Society*, 1900.
3. M. Kukoč, »Obrazovanje za proizvodnju i duhovna izgradnja pojedinca«, *Kulturni radnik*, 30/1977, br. 4, Zagreb.
4. M. Sikirica, »Reforma i studij prirodnih znanosti«, *Kulturni radnik*, 40/1987, br. 5
5. »Rezultati, problemi i perspektive samoupravnog socijalističkog preobražaja odgoja i obrazovanja«, *Podsjetnik za javnu raspravu Sekcije za odgoj i obrazovanje RK SSRNH, Školske novine*, Zagreb, svibanj 1987.
6. »Izvještaj o javnoj raspravi i rezultatima, problemima i perspektivama socijalističkog samoupravnog preobražaja odgoja i obrazovanja«, RK SSRNH — Sekcija za odgoj i obrazovanje *Delegatski vjesnik*, Zagreb 1987, br. 393.

Mislav Kukoč: IDEOLOGY AND THE REFORM OF EDUCATION

S u m m a r y

This article deals with some problems of education and ideology. Two aspects of the problem are discussed:

- 1) European context and its social, economic and cultural development
- 2) specific social and political conditions of Yugoslav society in its post-revolutionary period.

Analysing the official initiative for the so-called «socialistic transformation of education, based on self-management», the author claims that the ruling political structure, with its ideological barriers, is not capable of getting into the essence of that problem, and they do not offer a satisfying solution which might improve productive changes of the whole system of education.

The author confirms that those changes should be carried out on the basis of progressive European experience with respect to actual position of social development and above all it should be done according to the demands of modern informatics and technology.